

Jelgenerátorok

ELEKTRONIKA_2

TEMATIKA

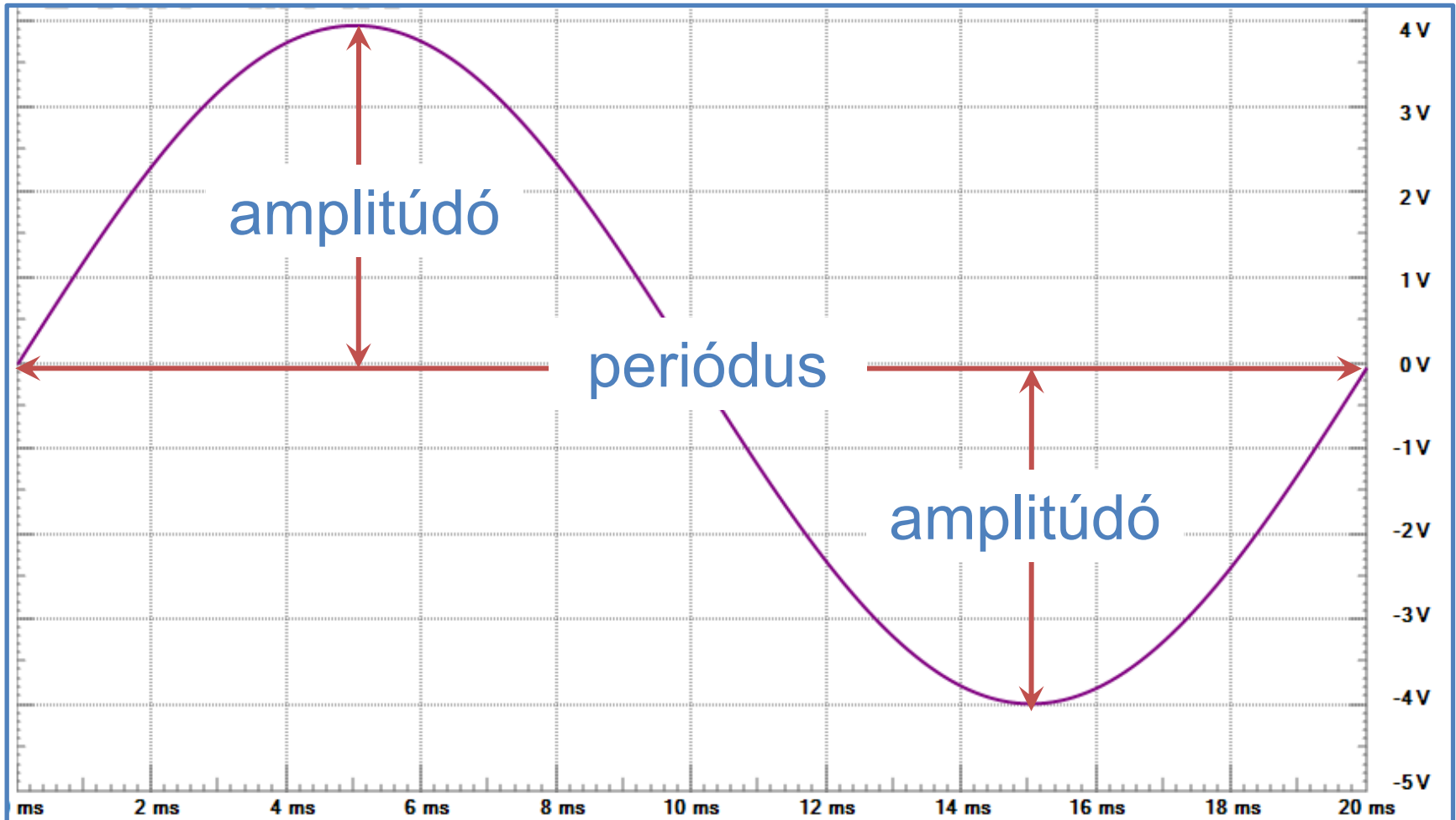
- Jelgenerátorok osztályozása.
- Túlvezérelt erősítők. Feszültségkomparátorok.
- Visszacsatolt komparátorok. Multivibrátor.
- Pozitív visszacsatolás. Oszcillátorok.
- RC oszcillátorok. Wien hidas kapcsolás.
- LC oszcillátorok. Kvarcoszcillátorok.

Jelgenerátorok osztályozása

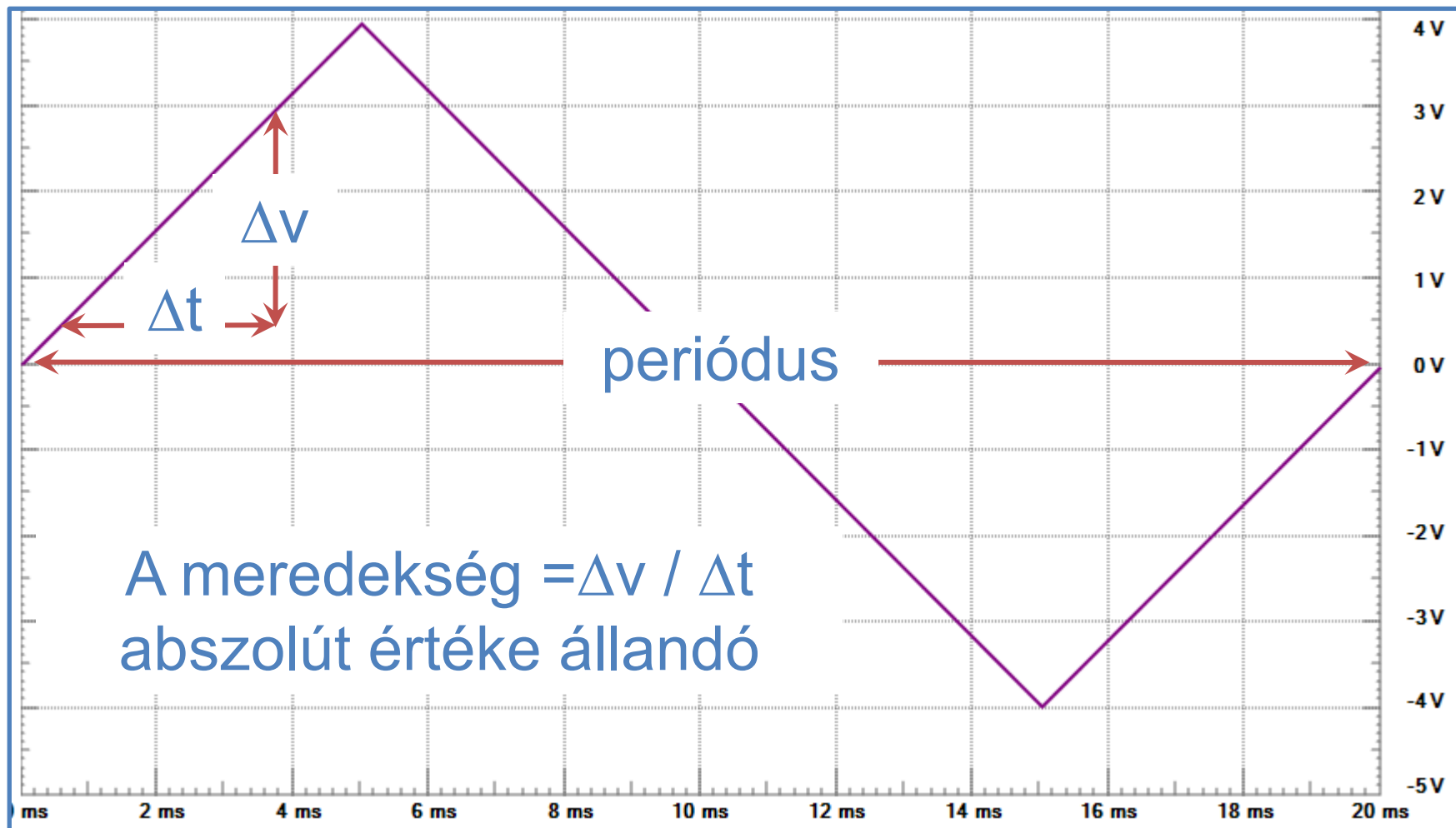

- Jelgenerátorok = olyan jelforrások, amelyek periodikus időfüggvényeket állítanak elő.
- Szinuszos jelgenerátorok (oszillátorok):
  - Hangfrekvenciás (RC) oszcillátorok
  - Rádiófrekvenciás (LC) oszcilátorok
- Nem szinuszos generátorok
  - Háromszögjel generátor
  - Fűrészfogjel generátor
  - Négyszögjel generátor
  - Impulzus generátor

Szinuszos jel

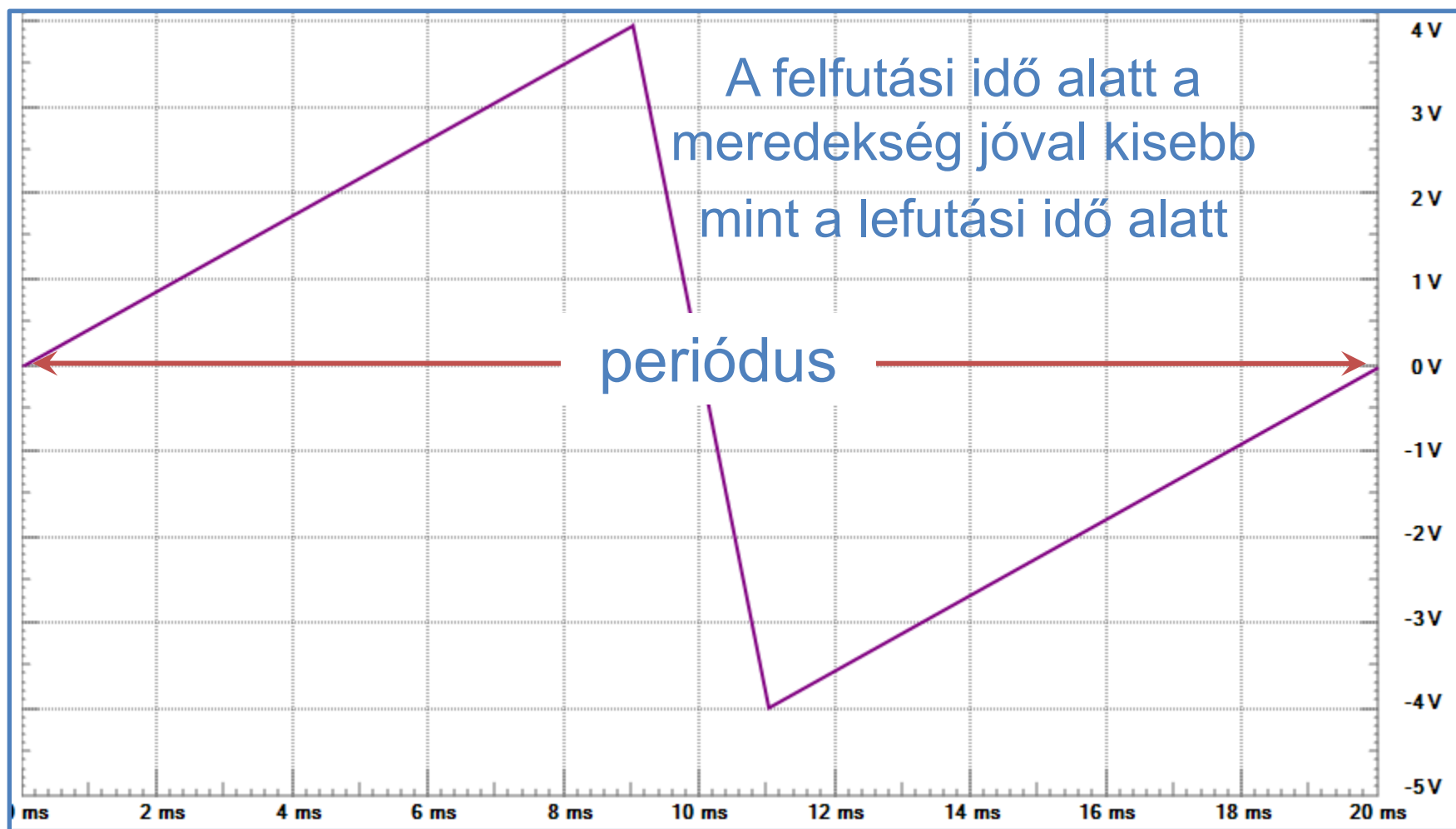

Háromszög jel

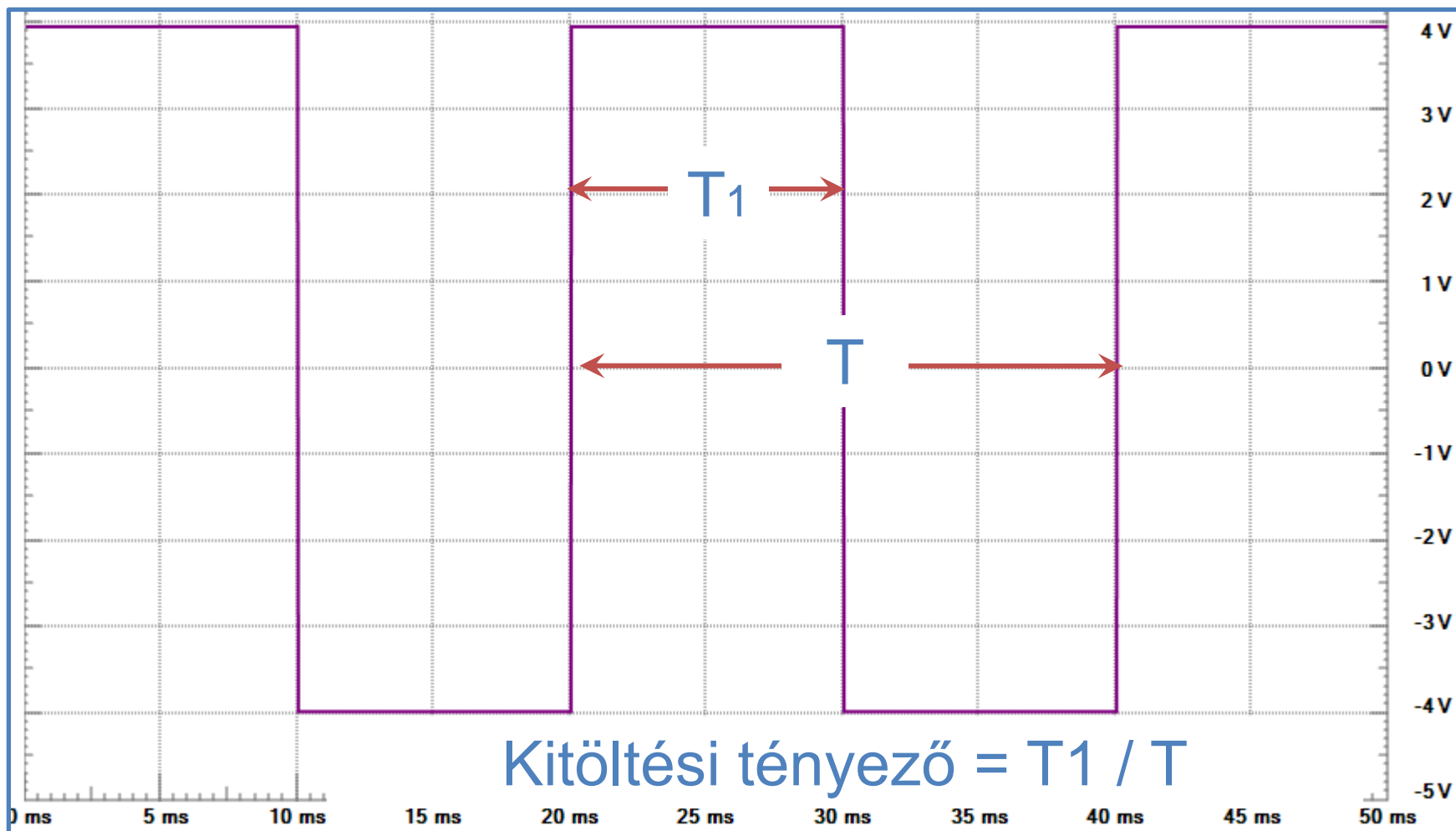

A meredekség = $\Delta v / \Delta t$
abszolút értéke állandó

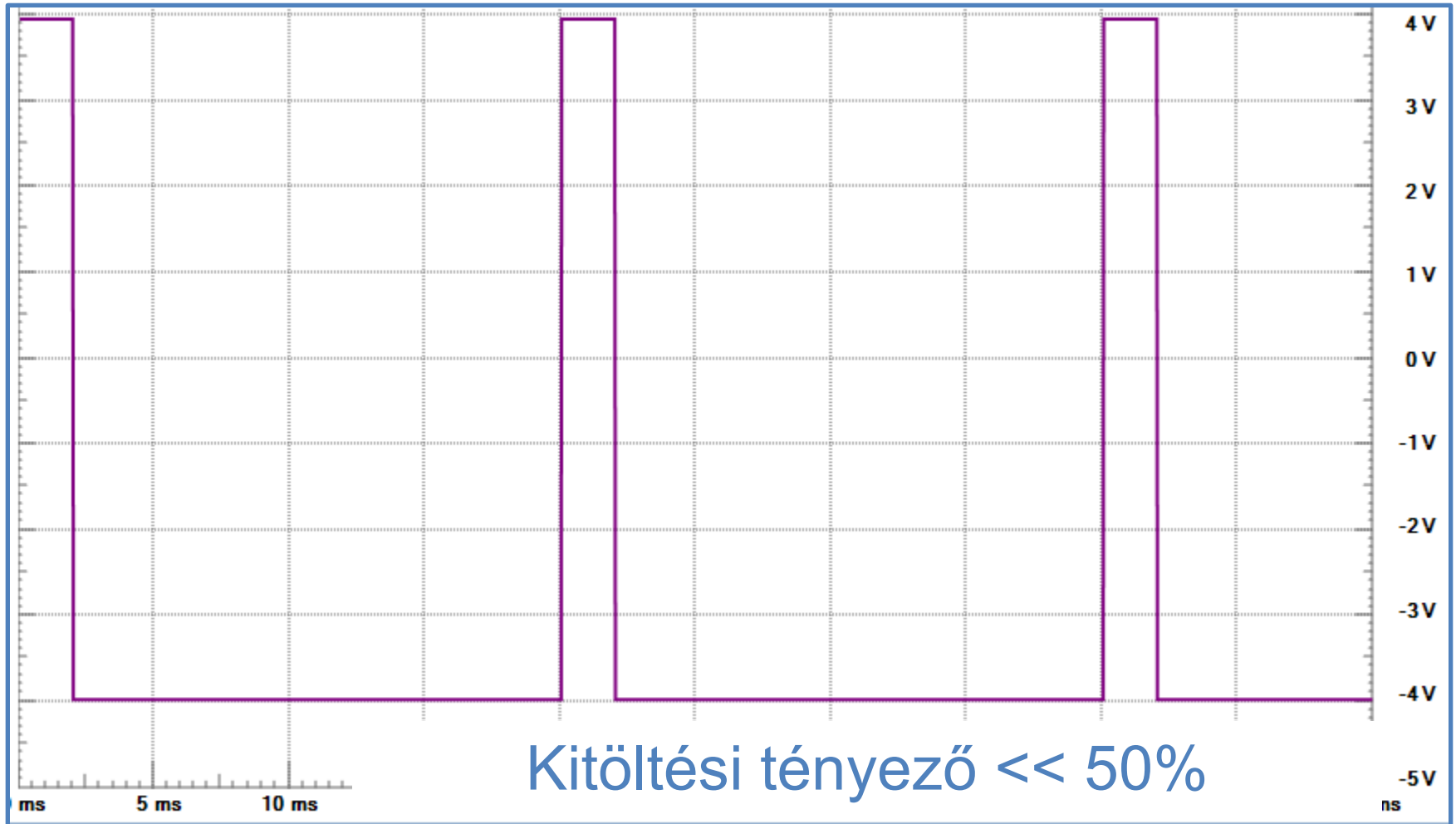
Fűrészfog jel

Négyszög jel

Impulzus

Megjegyzés

- A jelgenerátor áramkörök megvalósításához általában pozitív visszacsatolású erősítőket alkalmazunk.
- A pozitív visszacsatoló hálózat lehet:
  - Frekvenciafüggő (szinuszos jelgenerátorok esetében).
  - Frekvenciától független (más jelalakú generátorok esetében).
- A négyszögjel generátorok alapvető része a feszültségkomparátor. Ez nem más mint egy túlvezérelt feszültségerősítő.

Túlvezérelt erősítők

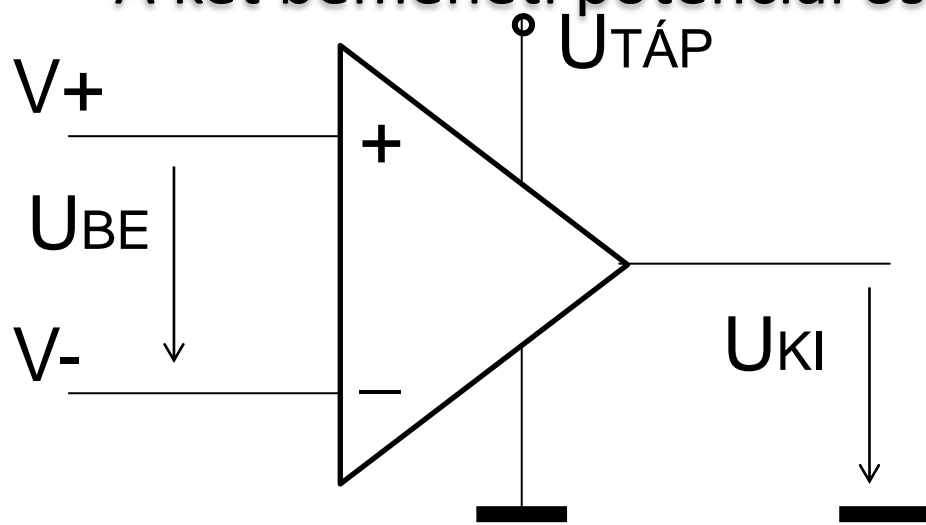
- Egy feszültségerősítő akkor túlvezérelt ha:

$$U_{BE} > \frac{U_{TÁP}}{a}$$

- U_{BE} – a bemeneti feszültség
  - $U_{TÁP}$ – a tápfeszültség
  - a – a feszültségerősítési tényező
- Minél nagyobb a feszültségerősítési tényező, annál kisebb bemeneti jel lehet az erősítőt túlvezérelni.

Feszültségkomparátor

- A végtelen feszültségerősítési tényezője miatt a műveleti erősítő (negatív visszacsatolás híján), akár milyen csekély bemeneti feszültség esetében is túl lesz vezérelve.
- A kimenetnek csak két stabil állapota van: 0 és $U_{TÁP}$
- A két bemeneti potenciál összehasonlítására alkalmas:

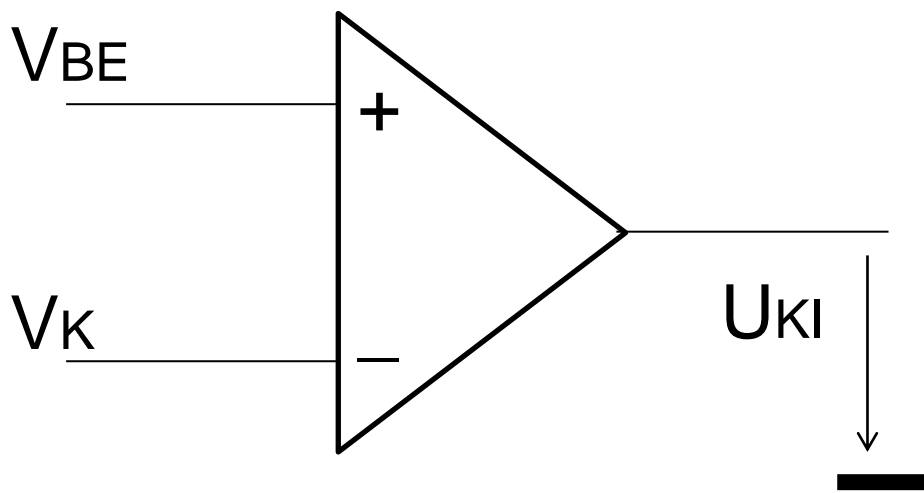
$$U_{KI} = \begin{cases} U_{TÁP}, & \text{ha } U_{BE} > 0 \\ 0, & \text{ha } U_{BE} \leq 0 \end{cases}$$

$$U_{BE} = (V+) - (V-)$$

$$U_{KI} = \begin{cases} U_{TÁP}, & \text{ha } (V+) > (V-) \\ 0, & \text{ha } (V+) \leq (V-) \end{cases}$$

Non-invertáló komparátor

- V_+ az aktuális bemeneti jel, V_{BE}
- V_- egy állandó küszöbfeszültség, V_K
- A kimeneten akkor mérünk feszültséget ha $V_{BE} > V_K$

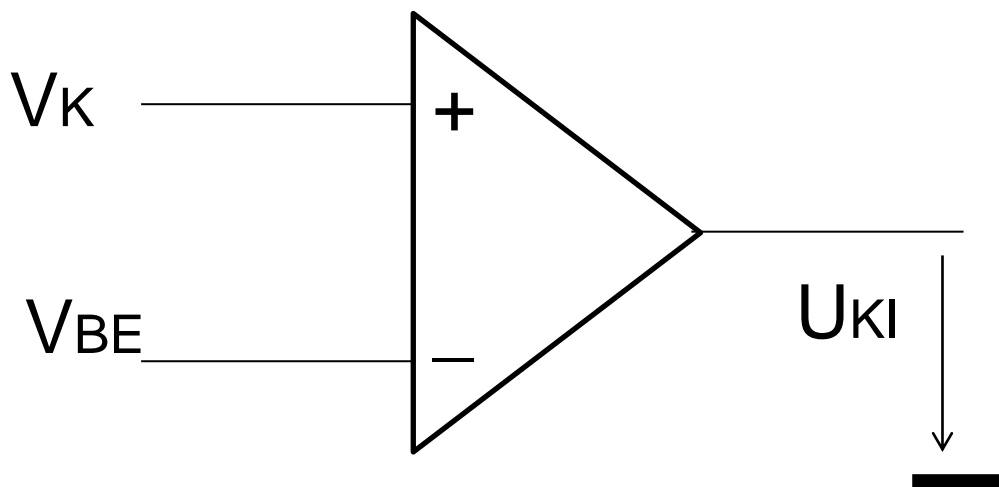

$$U_{KI} = \begin{cases} H, & \text{ha } V_{BE} > V_K \\ L, & \text{ha } V_{BE} \leq V_K \end{cases}$$

Invertáló komparátor

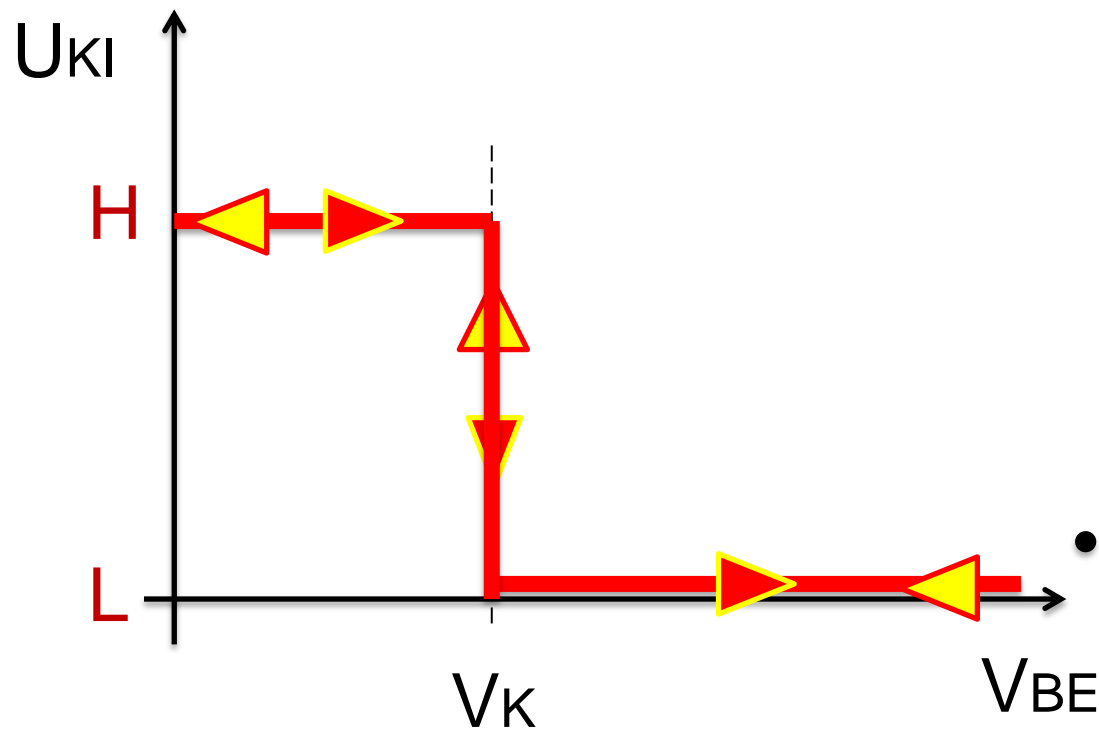

- V_- az aktuális bemeneti jel, V_{BE}
- V_+ egy állandó küszöbfeszültség, V_K
- A kimeneten akkor mérünk feszültséget ha $V_{BE} < V_K$

$$U_{KI} = \begin{cases} H, & \text{ha } V_{BE} < V_K \\ L, & \text{ha } V_{BE} \geq V_K \end{cases}$$

Komparálási görbe

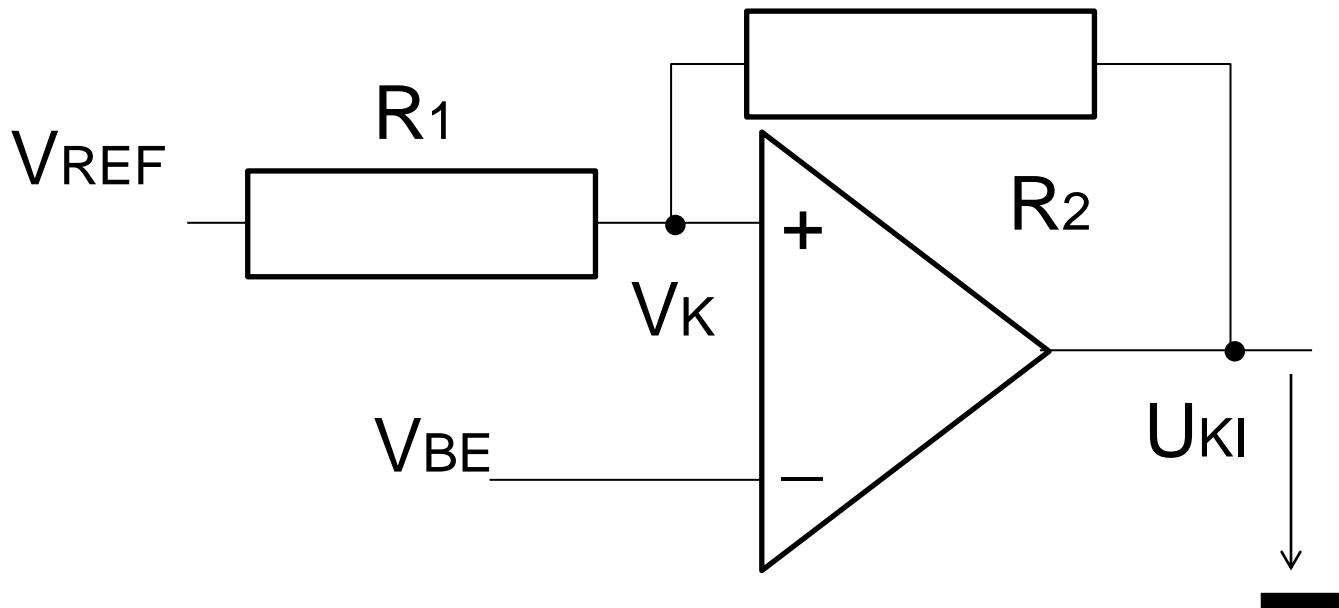

- Ha a bemeneti feszültség a küszöbfeszültségtől jóval eltér a kimenet L vagy H állapota stabil.
- Ha viszont $V_{BE} \approx V_K$, akkor a kimenet állapota nem stabilis.

Visszacsatolt komparátor

- A visszacsatolás pozitív.
- A küszöbfeszültség a kimenet aktuális állapotától függ.

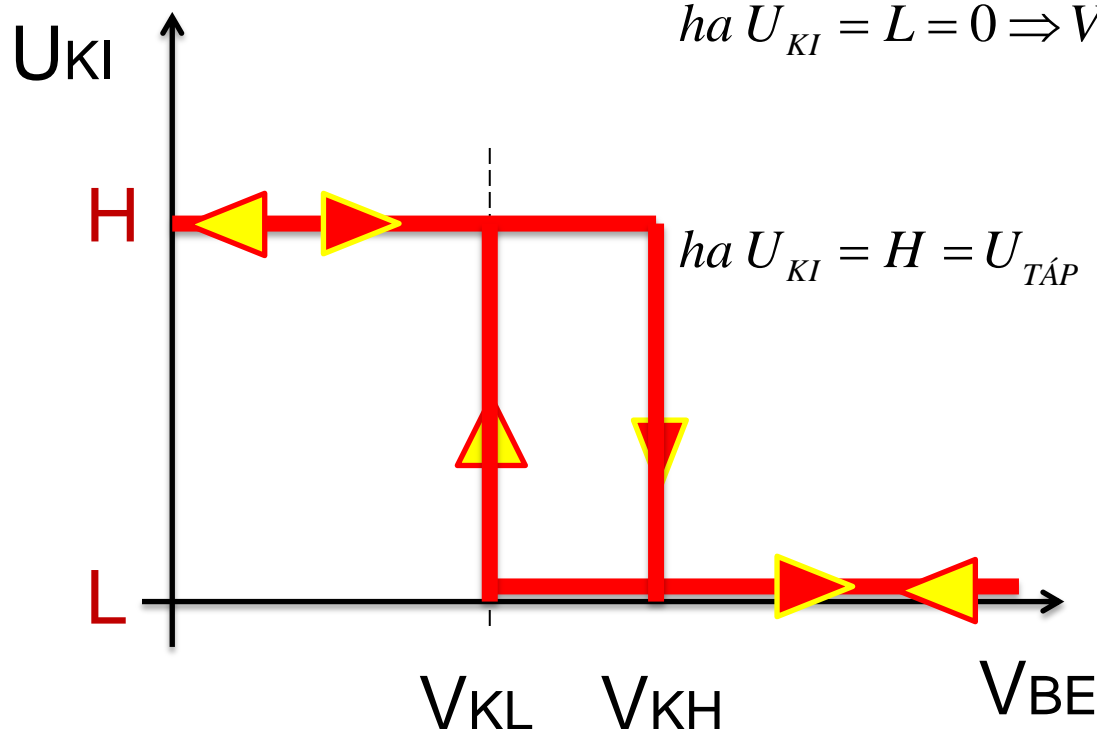
$$V_K = \frac{R_2}{R_1 + R_2} \cdot V_{REF} + \frac{R_1}{R_1 + R_2} \cdot U_{KI}$$

Hiszterézises komparálási görbe

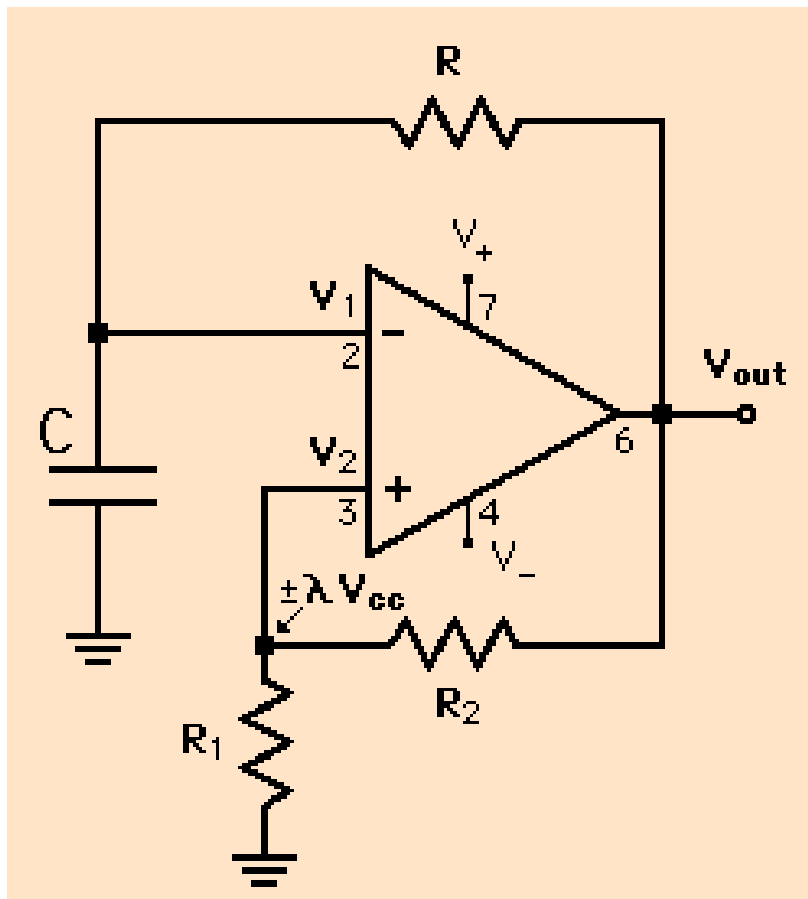
$$V_K = \frac{R2}{R1 + R2} \cdot V_{REF} + \frac{R1}{R1 + R2} \cdot U_{KI}$$

$$ha U_{KI} = L = 0 \Rightarrow V_K = \frac{R2}{R1 + R2} \cdot V_{REF} = V_{KL}$$

$$ha U_{KI} = H = U_{TÁP} \Rightarrow V_K = V_{KL} + \frac{R1}{R1 + R2} \cdot U_{TÁP} = V_{KH}$$

Alkalmazási példa: négyszögjel generátor

$$\lambda = \frac{R_1}{R_1 + R_2}$$

$$T = 2RC \ln \left[\frac{1 + \lambda}{1 - \lambda} \right]$$

●Példaként:

$$R_1 = R_2 = R = 20k\Omega$$

$$C = 1\mu F$$

$$\lambda = 0.5$$

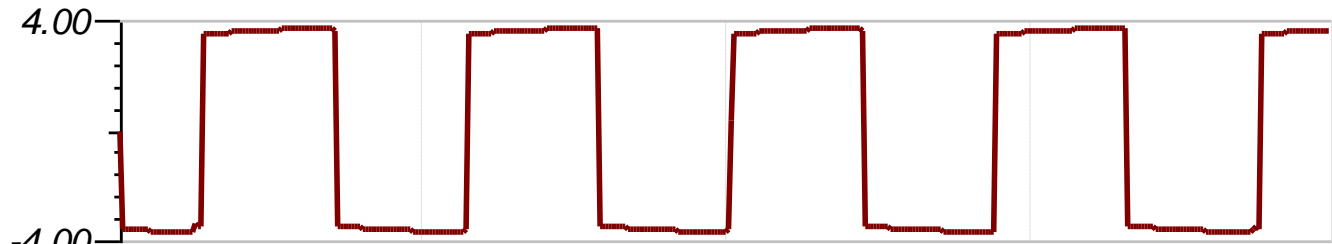
$$\ln \left(\frac{1 + \lambda}{1 - \lambda} \right) = \ln(3) = 1,1$$

$$T = 2,2RC = 44ms \Rightarrow f = \frac{1}{T} = 22,7Hz$$

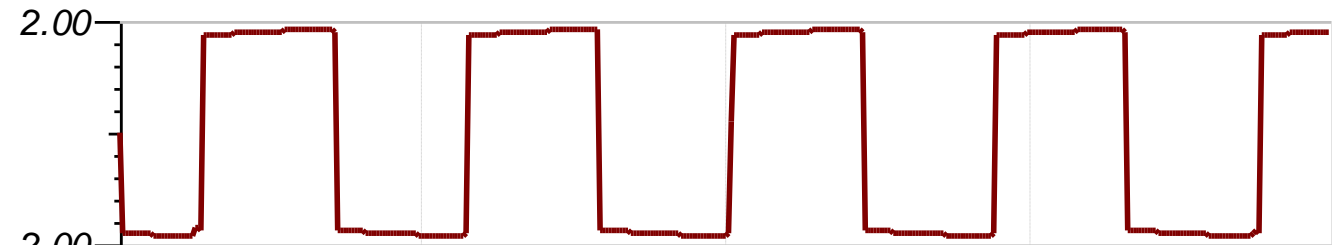
Működés szimulálása (TINA)

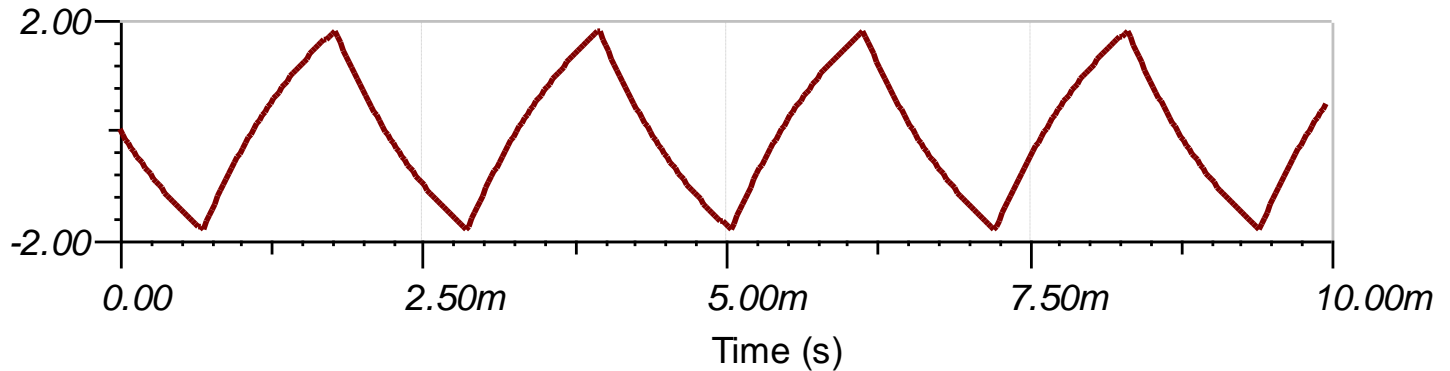
kimenet

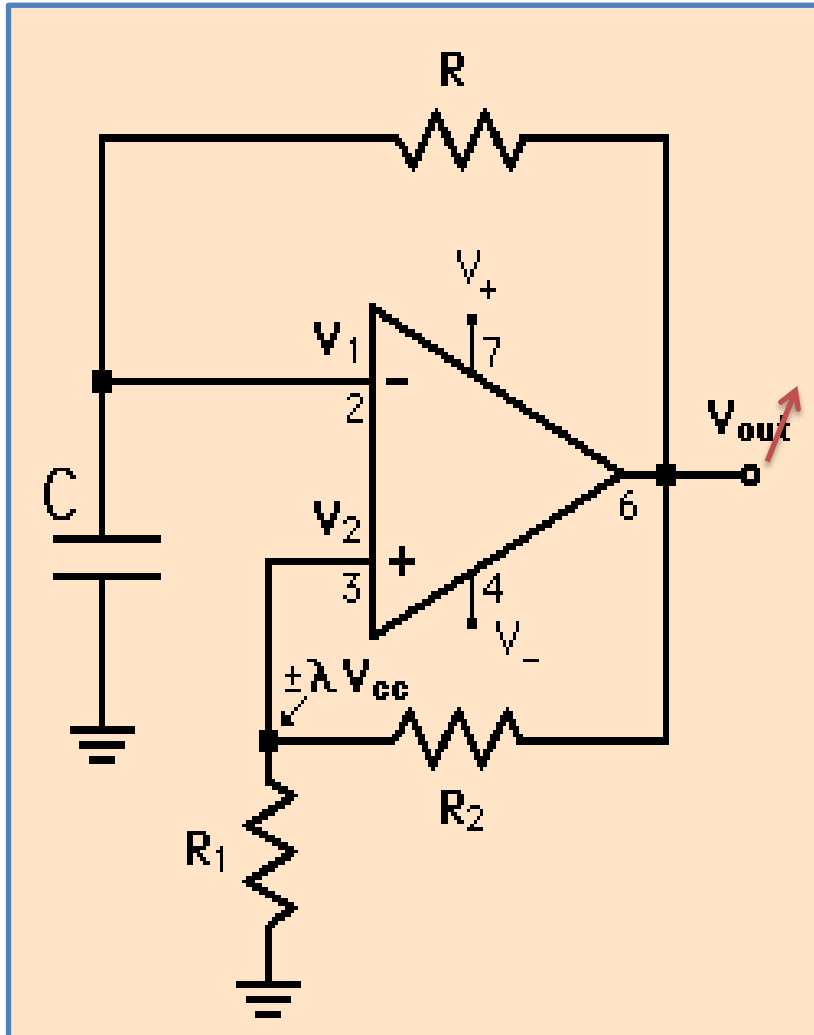
+ be

- be

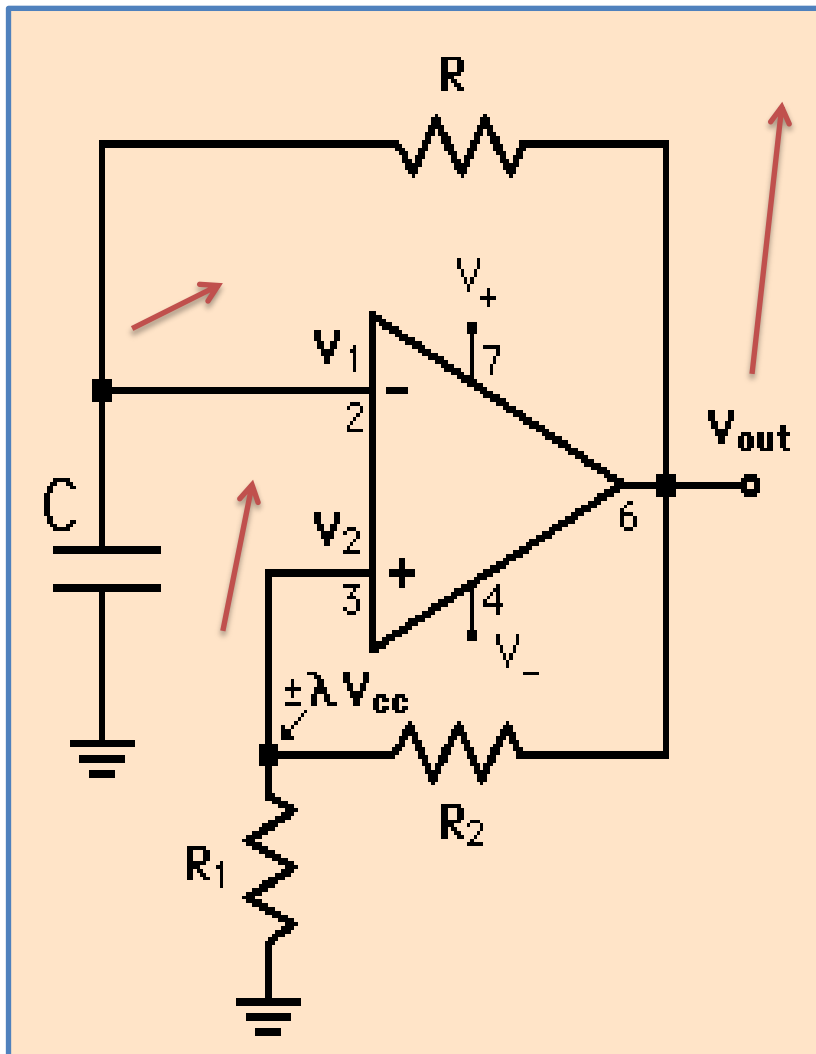

Működési elv (1)

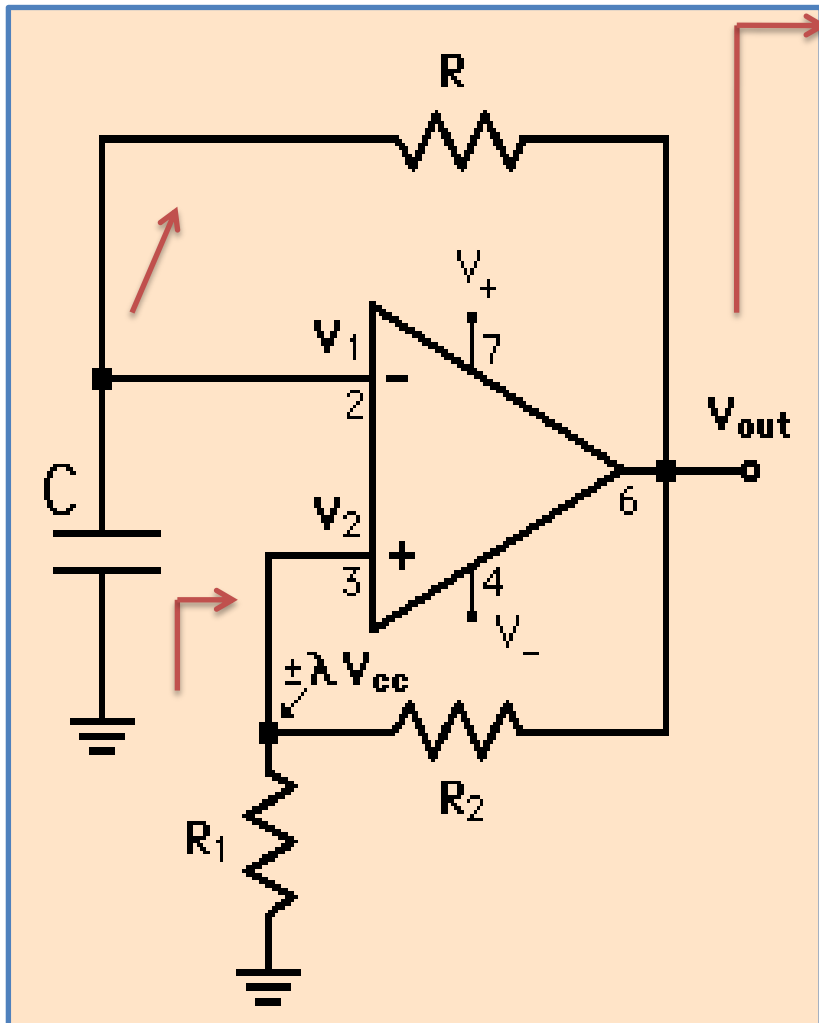
1. Az áramkor bekapcsolásakor a két bemenet csak véletlenül és átmenetileg lehet egyforma potenciálú.
2. Mindig létezik zaj tehát $V_2 \neq V_1$
3. Legyen $V_2 > V_1$ a bekapcsolás utáni állapot

Működési elv (2)

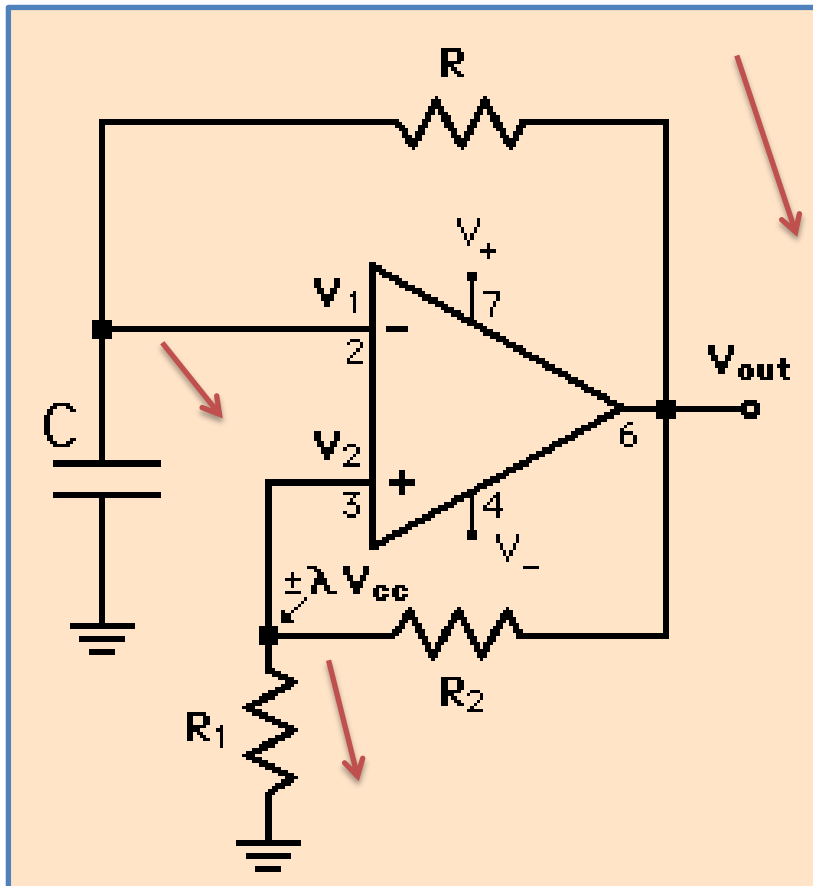
4. $V_2 > V_1$ a kimenet növekedését eredményezi.
5. A pozitív visszacsatolás hatására V_2 a kimenettel arányosan növekszik.
6. V_1 növekedését a kondenzátor késlelteti.

Működési elv (3)

7. V_2 gyorsabban emelkedik mint $V_1 \rightarrow V_{out}$ eléri a pozitív telítési szintjét ($V_{out}=V_+$).
8. Ha V_{out} nem növekszik akkor V_2 sem ($V_2=\lambda \cdot V_+$).
9. C viszont továbbra is töltődik tehát V_1 növekszik.

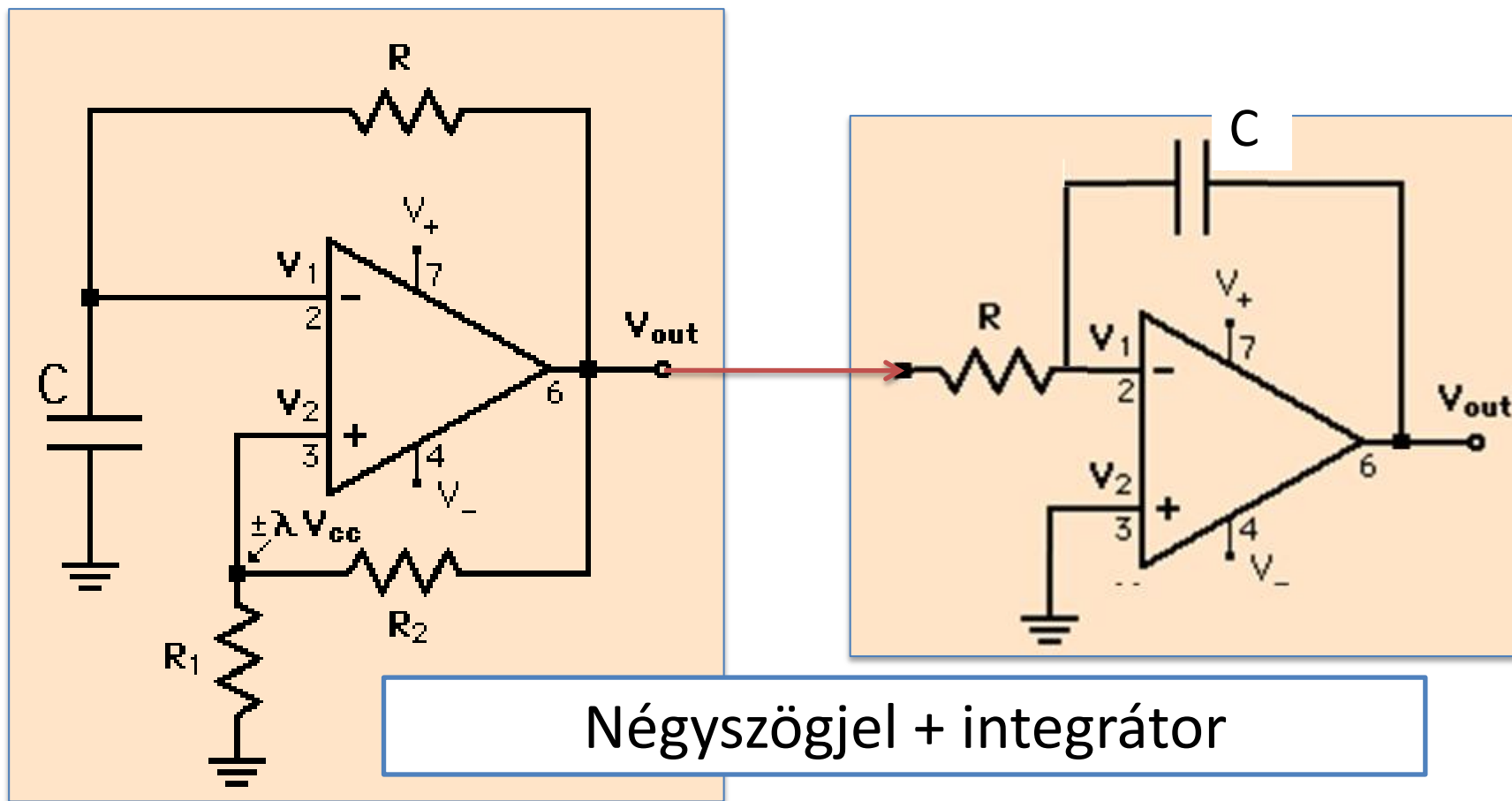
Működési elv (4)

10. Egy idő múlva $V_1 > V_2$
11. Következés képen V_{out} csökken
12. Ez V_2 csökkenését eredményezi
13. Ehhez képest V_1 csökkenését a C késlelteti

Háromszögjel generátor

Működési elv

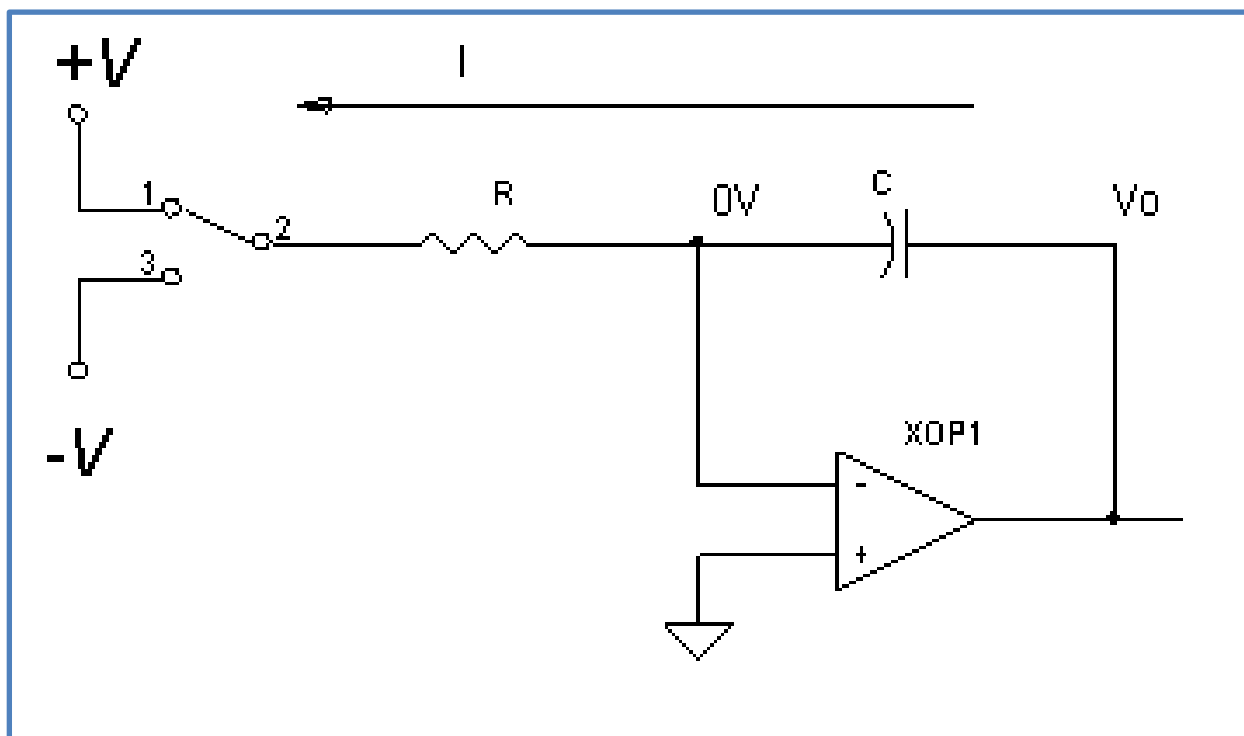
$$I = C \cdot \frac{dU_C}{dt}$$

$$U_C = V_0$$

$$I = \pm \frac{V}{R}$$

$$\left| \frac{dV_0}{dt} \right| = \frac{V}{RC} = \text{állandó}$$

tehát $V_0 = \text{háromszögjel}$

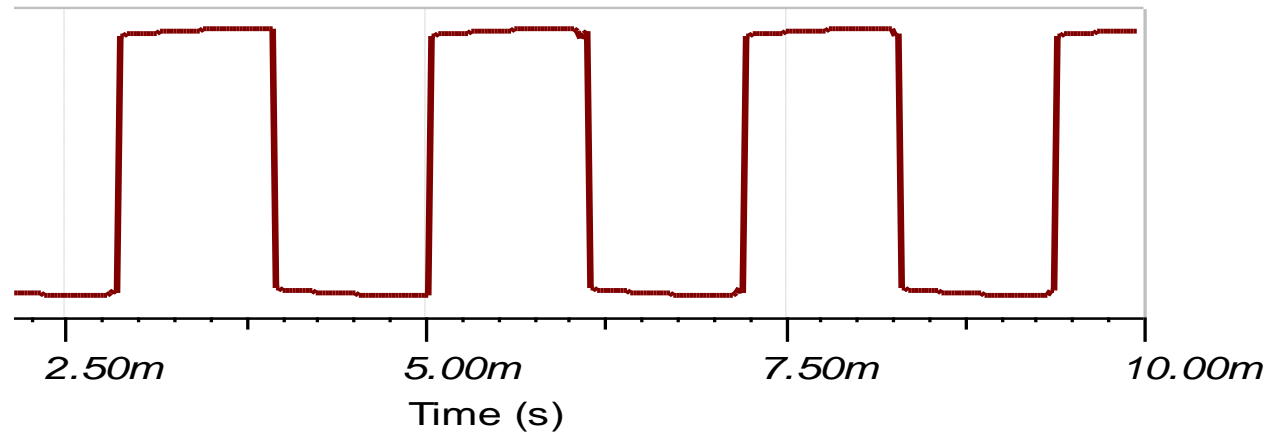
Szimuláció

- Integrátor ki

- Integrátor be

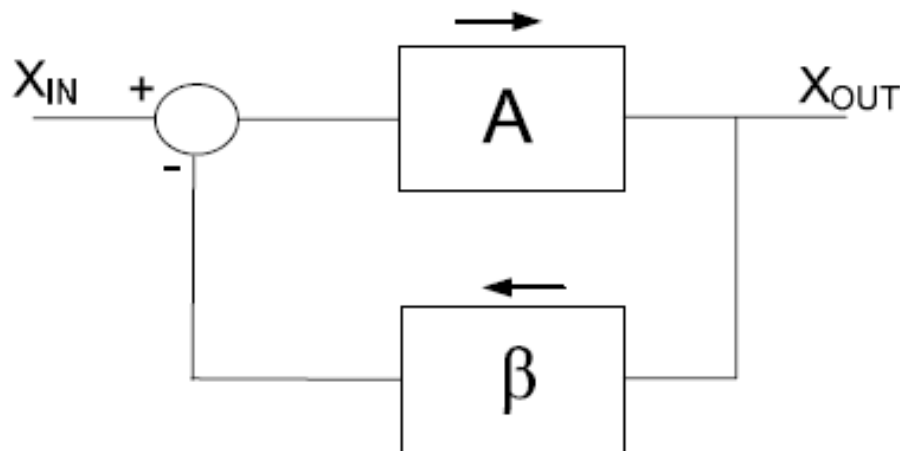
Oscillátorok

- Olyan kapcsolások, amelyek szinuszos rezgéseket állítanak elő.
- Pozitív visszacsatolású erősítők.
- A visszacsatoló hálózat frekvenciafüggő tagokat tartalmaz
  - LC
  - RC
  - Kvarc kristály
  - Kerámia rezonátor

Barkhausen kritériuma (1)

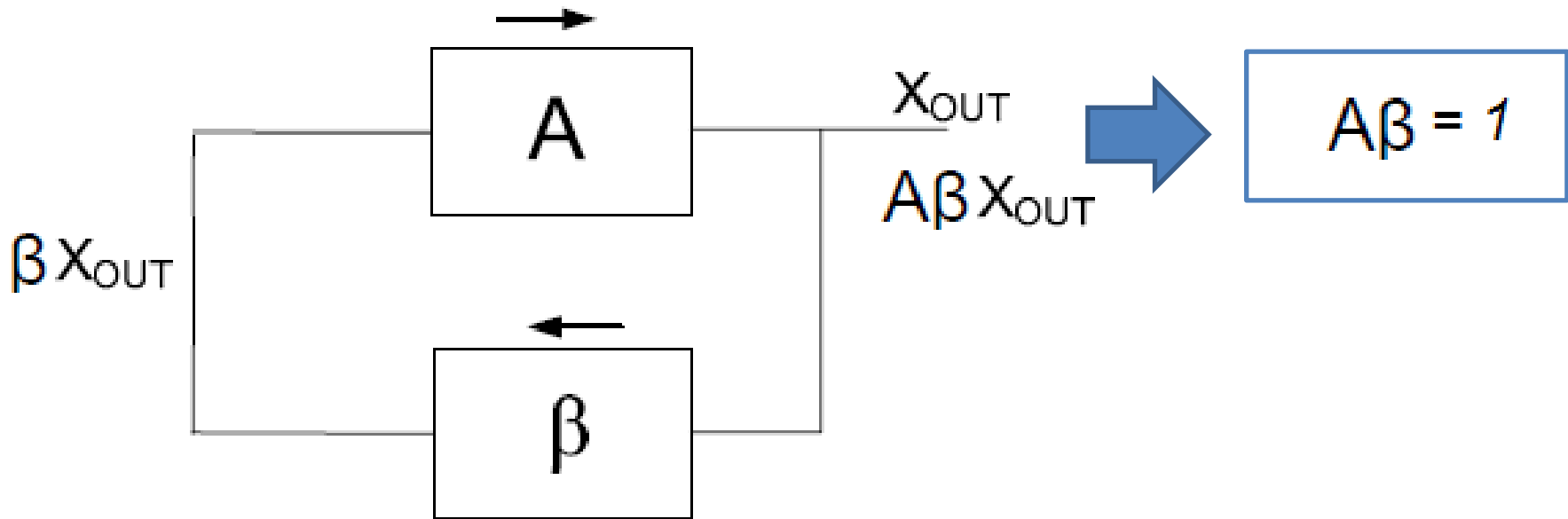

$$\frac{X_{OUT}}{X_{IN}} = \frac{A}{1+A\beta}$$

- Milyen körülmények között viselkedik oszcillátorként egy visszacsatolt erősítő?

Barkhausen kritériuma (2)

- Oszcillátor üzemmódban bemeneti jel nélkül is van kimeneti jel !

Barkhausen kritériuma (3)

$$A = |A|e^{j\alpha}$$

$$\beta = |\beta|e^{j\theta}$$

$$A\beta = 1 \Rightarrow \begin{cases} |A| \cdot |\beta| = 1 \\ \alpha + \theta = 0 \end{cases}$$

- A komplex mennyiség mert az erősítés általában fáziseltolással is jár.
- B komplex mennyiség mert a visszacsatoló hálózatban frekvenciafüggő elemeket alkalmazunk

Amplitúdó feltétel $|A| \cdot |\beta| = 1$

- Az erősítőnek, a visszacsatoló hálózat csillapítását, kompenzálnia kell.
- E feltétel beteljesülése biztosítja a rezgések fenntartását.
- Sajnos egyáltalán nem garantálja a rezgés beindulását.
- Ezért a gyakorlatban túlteszítjük:

$$|A| \cdot |\beta| > 1$$

Fázis feltétel $\alpha + \theta = 0$

- A visszacsatoló hálózat pontosan kompenzálja az erősítő fáziseltolását.
- A visszacsatoló hálózat úgy van kialakítva hogy e feltétel csak egy adott frekvencián teljesül.
- Ez lesz a rezgési frekvencia.

Megjegyzés

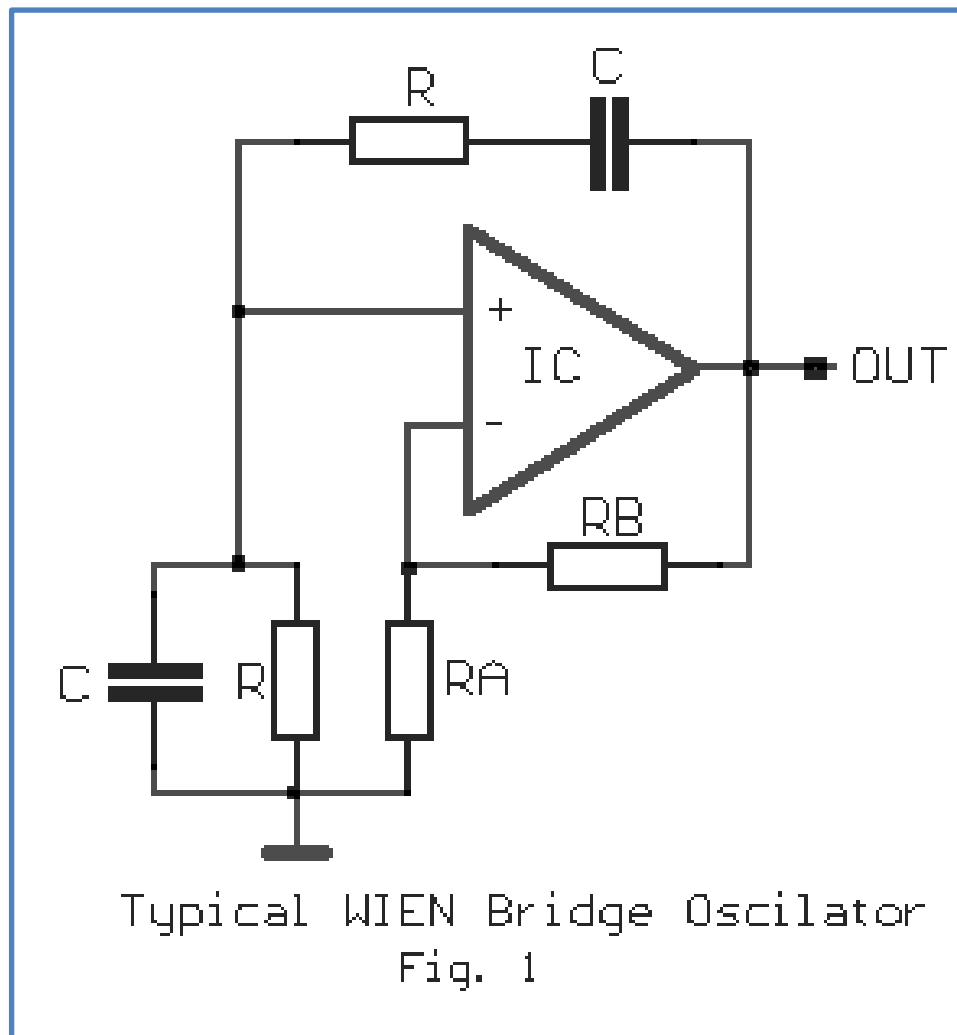
- Barkhausen kritériuma =
  - Amplitúdó feltétel → rezgések fenntartását biztosítja
  - Fázis feltétel → rezgés frekvenciáját határozza meg.
- Mekkora lesz az eredő rezgések amplitúdója ?
- **Nincs meghatározva !!!!!!!**

Példa: Wien hidas oszcillátor

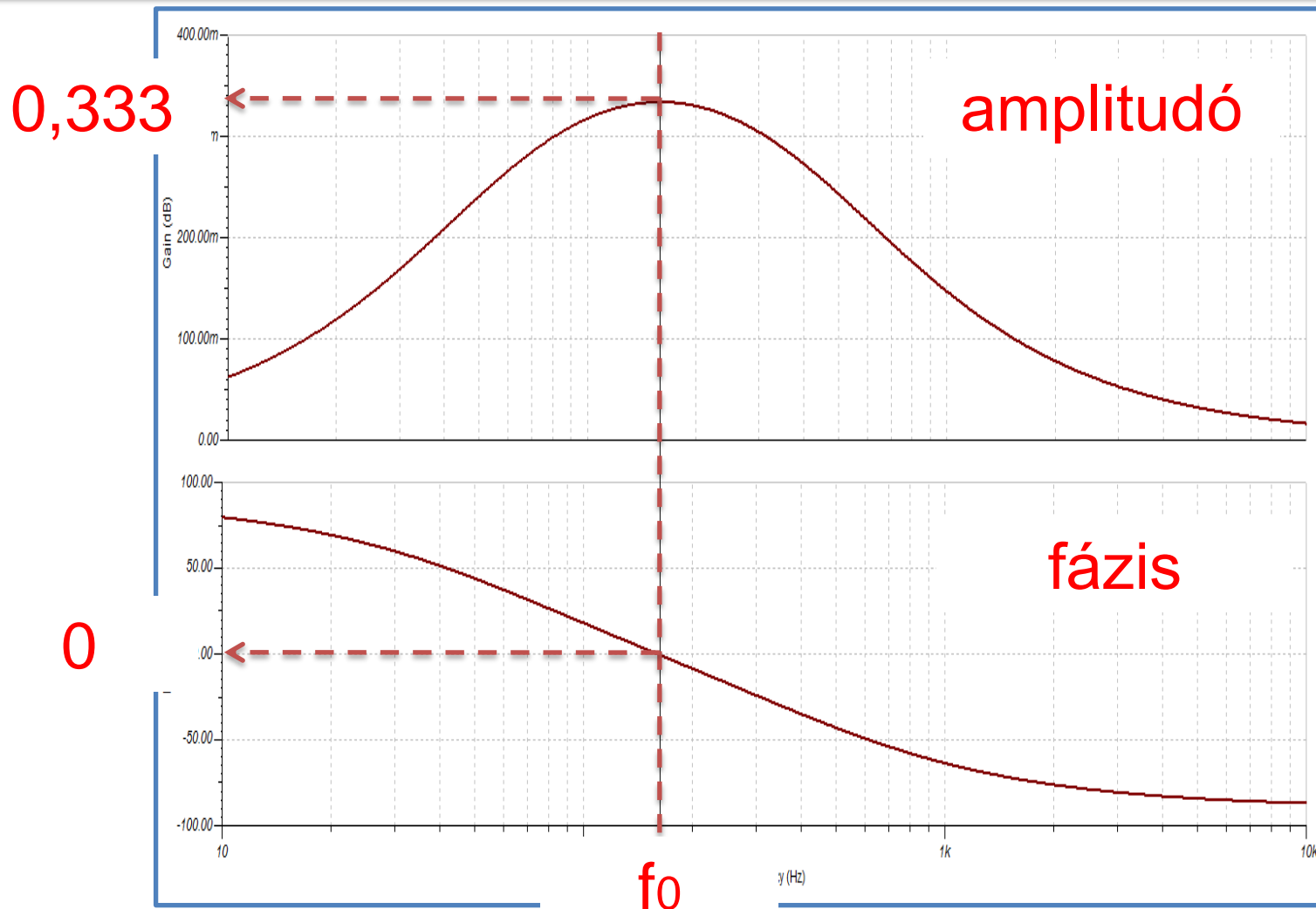
- IC + RB + RA = erősítő

- R + C + R || C = visszacsatoló hálózat

$$f_0 = \frac{1}{2\pi RC}$$

Visszacsatoló hálózat átviteli függvénye

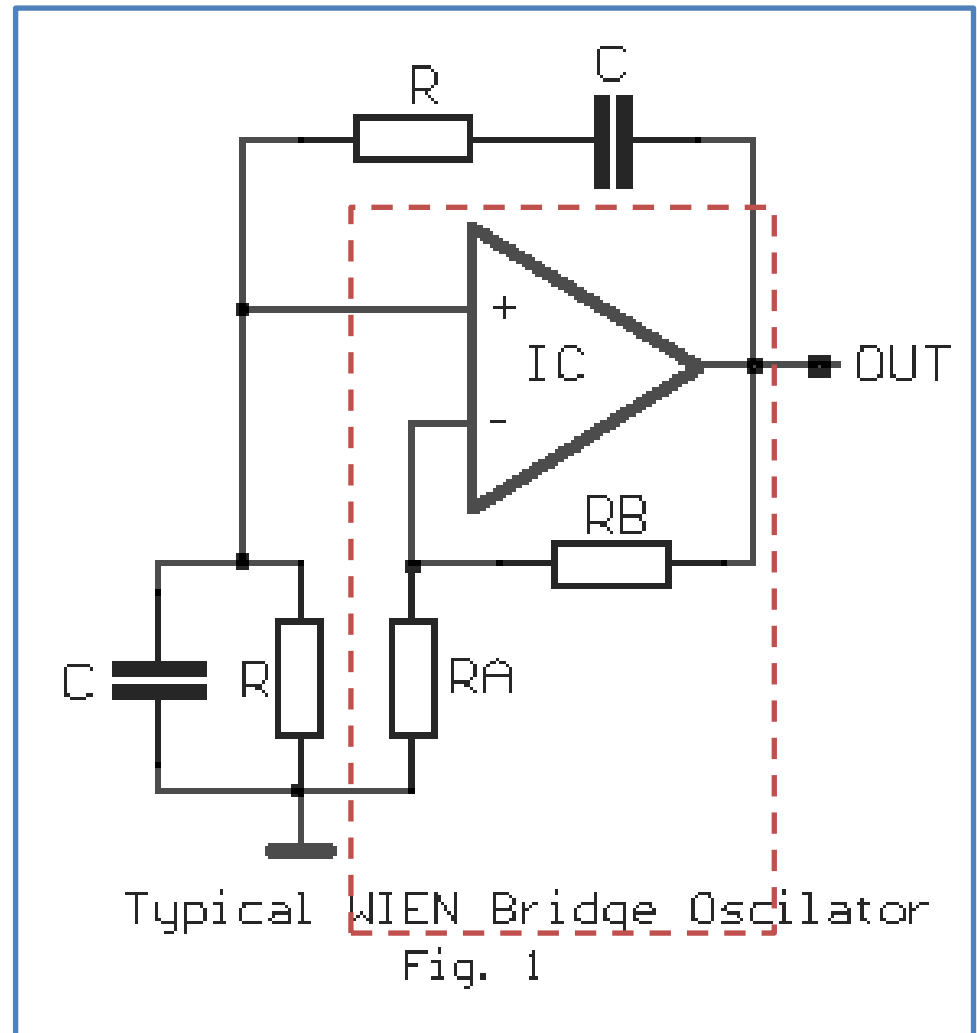

Következtetés

- Az amplitúdó feltétel teljesítéséhez minimum háromszoros erősítés szükséges.

$$A = 1 + \frac{R_B}{R_A} \geq 3$$

- A fázis feltétel teljesítéséhez egy non invertáló erősítő kell.

Párhuzamos LC oszcillátor működési elve

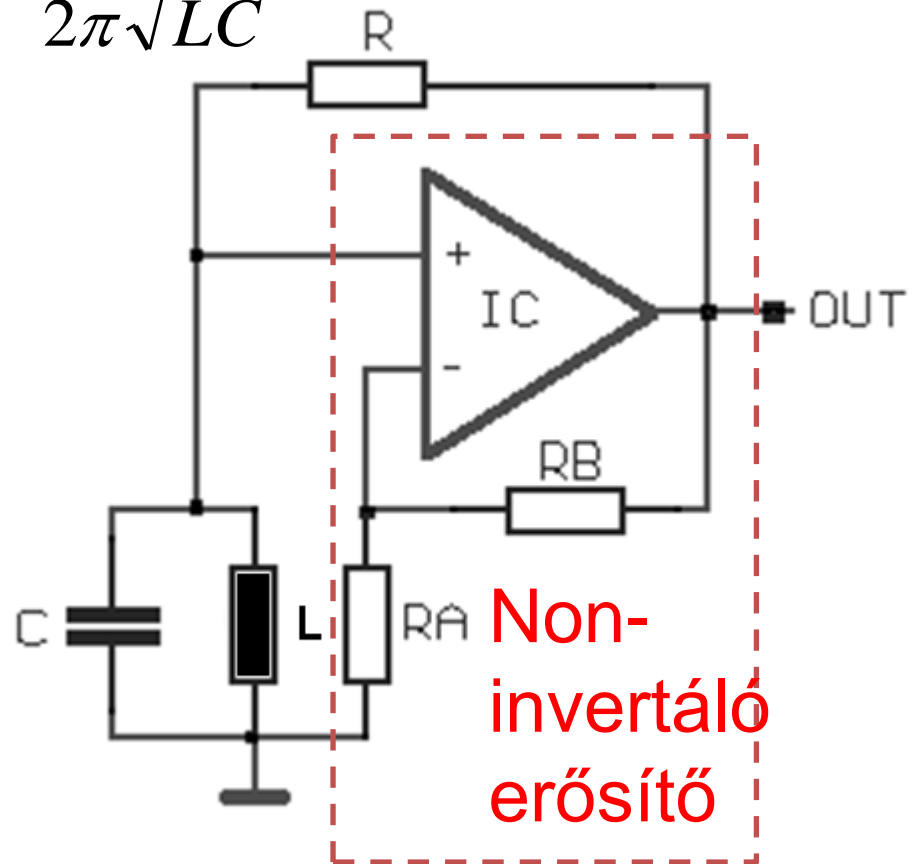
- f_0 frekvencián az ideális LC rezgőkör impedanciája végtelenül nagy és fáziseltolása 0.

$$f_0 = \frac{1}{2\pi\sqrt{LC}}$$

- A fázis feltétel teljesítéséhez egy non invertáló erősítő szükséges.

- Az erősítési tényező

$$A = 1 + \frac{R_B}{R_A} \geq 1$$

Soros LC oszcillátor működési elve

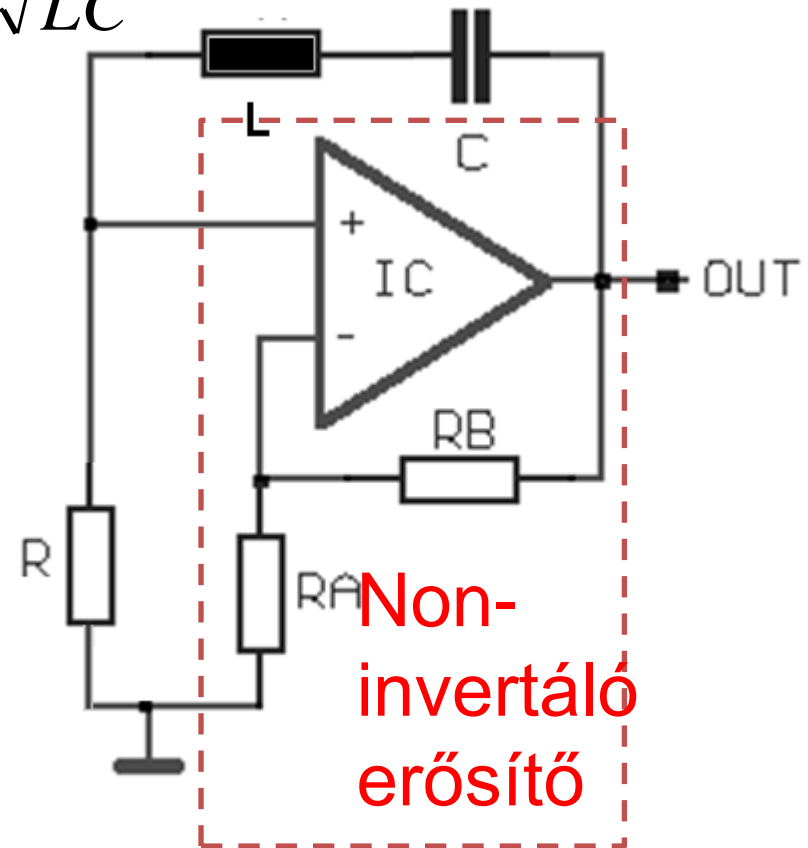
- f_0 frekvencián az ideális soros LC rezgőkör impedanciája és fáziseltolása egyaránt 0.

$$f_0 = \frac{1}{2\pi\sqrt{LC}}$$

- A fázis feltétel teljesítéséhez egy non invertáló erősítő szükséges.

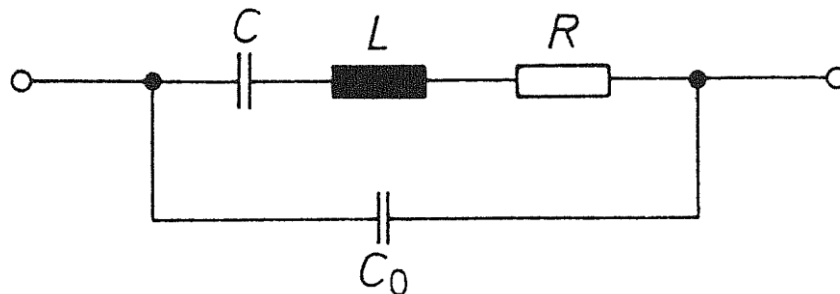
- Az erősítési tényező

$$A = 1 + \frac{R_B}{R_A} \geq 1$$

Kvarc oszcillátor

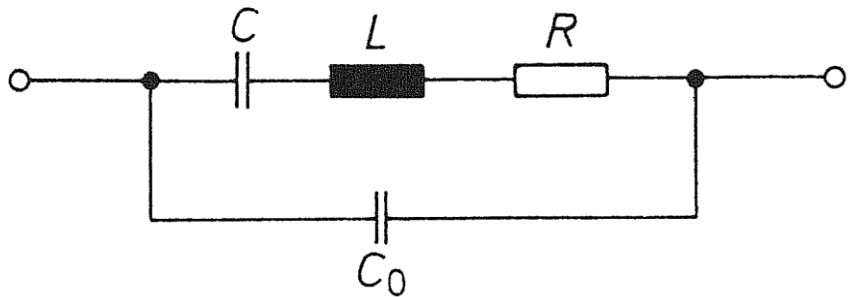
- Az eddig ismertetett LC oszcillátorok frekvenciastabilitása sok esetben nem kielégítő.
- A frekvenciastabilitás függ a rezgőköri kapacitás és induktivitás hőmérsékleti tényezőjétől.
- Rezgőkvarccal lényegesen jobb stabilitás érhető el.
- A fegyverzetekkel ellátott kvarckristály elektromos szempontból úgy viselkedik, mint egy nagy jósági tényezőjű rezgőkör.

Rezonanciák

- A rezgőkvarc komplex impedanciája (R ellenállás elhanyagolásával):

$$\mathbf{Z} = \frac{j}{\omega} \frac{\omega^2 LC - 1}{C_0 + C - \omega^2 L C C_0}$$

- Látható, hogy van egy olyan frekvencia (**f_s** - soros rezonancia frekvencia), amelynél $Z = 0$.

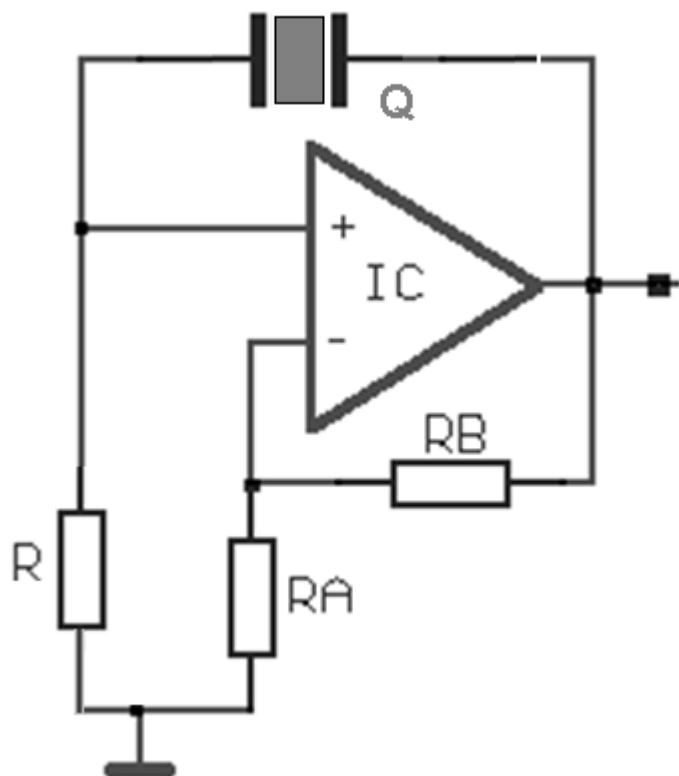
$$f_s = \frac{1}{2\pi\sqrt{LC}}$$

- És van egy olyan frekvencia (**f_p** - párhúzasos rezonancia frekvencia), amelynél Z végtelen.

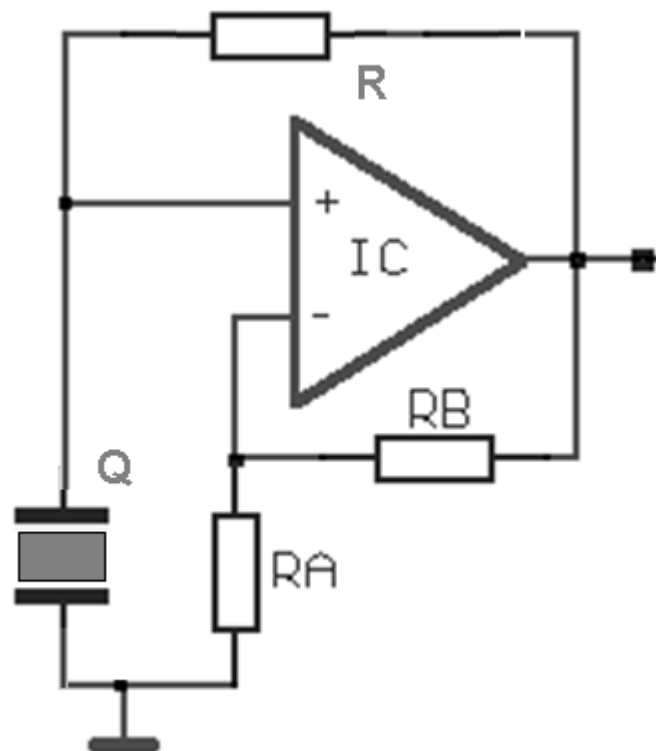
$$f_p = \frac{1}{2\pi\sqrt{LC}} \sqrt{1 + \frac{C}{C_0}}$$

Alapkapcsolások

- Soros rezonancia frekvencián működő kvarcoszcillátor

- Párhuzamos rezonancia frekvencián működő kvarcoszcillátor

Köszönöm a figyelmet !

